

Franz Kafka (1883 – 1924): Proměna (1915)

A. Literární druh a žánr, literárněhistorický kontext, umělecký směr / tvůrčí skupina, údaje o autorovi ve vztahu k dílu;

B. 1. Doba a místo (děje);

2. Kompozice;

3. Hlavní postavy a jejich charakteristika;

4. Námět, témata, hlavní motivy;

C. Jazykové zvláštnosti a kulturní souvislosti;

(1) Když se Řehoř Samsa jednou ráno probudil z nepokojných snů, shledal, že se v posteli proměnil v jakýsi nestvůrný hmyz. Ležel na hřbetě tvrdém jak pancíř, a když trochu nadzvedl hlavu, uviděl své vyklenuté, hnědé břicho rozdělené obloukovitými výztuhami, na jehož vrcholu se sotva ještě držela příkrývka a tak tak že úplně nesklouzla dolů. Jeho četné, vzhledem k ostatnímu objemu žalostně tenké nohy se mu bezmocně komíhaly před očima.

Co se to se mnou stalo? pomyslel si. Nebyl to sen. Jeho pokoj, správný, jen trochu příliš malý lidský pokoj, spočíval klidně mezi čtyřmi dobře známými stěnami, Nad stolem, na němž byla rozložena vybalená kolekce vzorků soukenného zboží – Samsa byl obchodní cestující –, visel obrázek, který si nedávno vystříhl z jednoho ilustrovaného časopisu a zasadil do pěkného pozlaceného rámu. Představoval dámu, opatřenou kožešinovou čapkou a kožešinovým boa, jak vzpřímeně sedí a nastavuje divákovi těžký kožešinový rukávník, v němž se jí ztrácí celé předloktí.

Řehořův pohled se pak obrátil k oknu a pošmourné počasí – bylo slyšet, jak kapky deště dopadají na okenní plech – ho naplnilo melancholií. (...) Ať sebou házel sebevětší silou na pravý bok, vždycky se zase zhoupl zpátky naznak. Zkoušel to snad stokrát, zavřel oči, aby se nemusel dívat na zmítající se nohy, a přestal, až když ucítil v boku lehkou, tupou bolest, jakou ještě nikdy nepocítil.

Ach bože, pomyslel si, jaké jsem si to vybral namáhavé povolání! Den co den na cestách. Zlobení s prací je mnohem víc než přímo v obchodě doma, a k tomu ještě ten kříž s cestováním, starosti o vlaková spojení, nepravidelné, špatné jídlo, stále se střídající známosti, jež nikdy nenabudou trvalosti, srdečnosti. Aby to všechno čert vzal! Ucítil nahoře na břicho slabé svědění; pomalu se sunul po hřbetě k čelu postele, aby mohl lépe zvednout hlavu; našel svědicí místo, poseté spoustou drobných bílých teček, které nedovedl posoudit; a chtěl to místo jednou nohou ohmatat, hned ji však stáhl zpátky, neboť při dotyku ho hrůzou zamrazilo.

Sklouzl opět zpátky do dřívější polohy. Z toho časného vstávání člověk dočista zpitomí, pomyslel si. (...) Co však teď počít? Příští vlak jede v sedm hodin; aby ho stihl, musil by si nesmírně pospíšet a kolekce ještě není sbalená a sám se necítí nijak zvlášť svěží a spolehlivý. A i kdyby vlak stihl, šéfovo hromování ho nemine, poněvadž sluha z obchodu čekal u vlaku o páté a dávno podal hlášení, že ho zmeškal. Je to šéfova stvůra, bez páteře a bez vlastního rozumu. Co kdyby se hlásil nemocný? Ale to by bylo krajně trapné a podezřelé, poněvadž za celých pět let služby nebyl Řehoř ani jednou nemocen. Šéf by určitě přišel s lékařem od nemocenské pokladny, vyčítal by rodičům, že mají líného syna, a všechny námitky by zatrhl odkazem na lékaře od pokladny, pro kterého jsou přece vůbec všichni lidé úplně zdraví, jenže se štítí práce. A byl by ostatně v tomto případě v nepravu? Až na jistou ospalost, která byla po tom dlouhém spaní doopravdy zbytečná, cítil se Řehoř skutečně docela dobře a dokonce měl řádný hlad.

Když si to všechno v největším spěchu rozvažoval a nemohl se rozhodnout vylézt z postele – budík právě odbíjel tři čtvrti na sedm –, ozvalo se opatrné zaklepání na dveře v hlavách postele. „Řehoři,” zavolal hlas – byla to matka – „je tři čtvrti na sedm. Nechtěl jsi odjet?” Ten něžný hlas!

(2) „Pane Samsa,” zvolal teď prokurista zvýšeným hlasem, „copak se děje? Zabarikádujete se tu v pokoji, odpovídáte jen ano a ne, působíte rodičům velké, zbytečné starosti a zanedbáváte – podotýkám to jen tak mimochodem – své úřední povinnosti způsobem vlastně neslýchaným. Mluvím tu jménem vašich rodičů a vašeho šéfa a žádám vás se vší vážností o okamžité jasné

vysvětlení. (...) Vaše výkony v poslední době byly tedy velmi neuspokojivé; není sice roční doba na zvláštní obchody, to uznáváme; avšak taková roční doba, kdy by se nedělaly žádné obchody, vůbec neexistuje, pane Samsu, nesmí existovat."

„Ale pane prokuristo," zvolal Řehoř celý bez sebe a v rozčilení zapomněl na všechno ostatní, „vždyť já hned, okamžitě otevřu. Slabá nevolnost, závrať mi nedovolily vstát, ležím teď ještě v posteli. Ale teď už jsem zase docela svěží. Zrovna vstávám z postele. Jen chvilku strpení! Nejde to ještě tak dobře, jak jsem myslel. Je mi už ale líp. (...) Ale to si člověk vždycky myslí zle, že nemoc přechodí a že není třeba zůstat doma. (...)“

(3) „Maminko, maminko,“ řekl Řehoř tiše a vzhlédl k ní. Prokurista se mu na chvíli docela vytratil z mysli; zato neodolal a při pohledu na vytékající kávu několikrát naprázdno chňapl čelistmi. Z toho se matka znovu dala do křiku, utekla ze stolu a padla do náručí přibíhajícímu otci. Ale Řehoř neměl teď kdy na rodiče; prokurista byl už na schodech; s bradou na zábradlí se ještě naposledy ohlédl. Řehoř se rozběhl, aby ho pokud možno s jistotou dohonil; prokurista však musel něco tušit, neboť přeskočil několik schodů najednou a zmizel; „hú!“ křičel však ještě...

(4) Takto dostával teď Řehoř najíst každý den, jednou ráno, kdy rodiče i služka ještě spali, podruhé, když se všichni naobědvali, neboť potom si rodiče ještě na chvíli zdřímli a služku poslala sestra pro něco ven. Jistě ani oni nechtěli, aby Řehoř umřel hlady, ale snad by byli nesnesli, aby se dovidali o jeho jídle jinak než z doslechu, snad je chtěla sestra ušetřit sebemenšího zármutku, vždyť se opravdu trápili už tak dost.

(5) Avšak sestra byla bohužel jiného názoru; zvykla si, jistě ne docela neprávem, kdykoli se jednalo o Řehořových záležitostech, vystupovat vůči rodičům jako obzvláštní znalec, a tak i teď stačily sestře matčiny rady, aby trvala nejen na odklizení prádelníku a psacího stolu, které jediné měla nejprve na mysli, nýbrž na odklizení veškerého nábytku vyjma nezbytnou pohovku. Nebyl to samozřejmě nouze dětinský vzdor a sebedůvěra, jíž poslední dobou tak nečekaně a těžce nabyla, co ji vedlo k tomuto požadavku; ona přece též skutečně pozorovala, že Řehoř potřebuje k lezení hodně prostoru, kdežto nábytku, pokud bylo vidět, nepoužíval ani trochu.

(6) Otec brzy po večeři usínal v křesle; matka a sestra napomínaly jedna druhou, aby byla zticha; matka, naklánějíc se hluboko ke světlu, šila jemné prádlo pro nějaký módní závod; sestra, která přijala zaměstnání prodavačky, se po večerech učila těsnopisu a francouzštině, aby snad jednou později dostala lepší místo. Někdy se otec probudil, a jako by vůbec nevěděl, že spal, řekl matce: "Jak to zas dnes dlouho šiješ?" a hned zase usnul, zatímco sestra a matka se na sebe znaveně usmály. (...)

Právě toho večera - Řehoř si nevzpomínal, že by byl za celou tu dobu slyšel jejich zvuky - zazněly z kuchyně housle. (...) Sestra začala hrát; otec a matka sledovali každý ze svého místa pohyby jejích rukou. Řehoř, přilákán hrou, odvážil se trochu dál a byl již hlavou až v obývacím pokoji.